

УДК 343.292

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.953>**О. Анненко,**

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

П. Зубаков,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОМИЛУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Помилування є актом вищого органу державної влади України – Президента України, який, не відмінюючи ні кримінальний закон, яким передбачена відповідальність за ті чи інші кримінальні правопорушення, ані вирок суду, або замінює засудженій особі покарання чи не відбуту його частину більш м'яким покаранням або повністю чи частково звільняє від відбування покарання засуджену за скоєння кримінального правопорушення особу, або замінює довічне позбавлення волі на позбавлення волі строком на 25 років чи більше.

Помилування – це індивідуальне державно-владне веління у формі вибачення особи, яка вчинила злочин будь-якої тяжкості. Інститут помилування нормативно визначений і врегульований нормами Конституції України (п. 27, ст. 106) [1], Кримінального кодексу України (ст. 87) [5], Указу Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» від 21 квітня 2015 року [4]. На відміну від амністії акт помилування не розрахований на невизначену кількість випадків використання і є персоналізованим актом одноразового застосування права щодо конкретної особи або групи індивідуально зазначених в указі Президента осіб.

Помилування у Кримінальному кодексі України розглядається як підстава звільнення і від кримінальної відповідальності (ст.ст. 44 і 85), і від

покарання (ст. 87) [5]. Однак правову регламентацію механізму здійснення помилування не можна назвати бездоганною. Значна кількість питань, що пов'язані із застосуванням інституту помилування, не отримали свого вирішення і потребують подальшого доопрацювання.

Одне з питань, остаточно не вирішених у законодавстві про помилування, це питання про строки, після спливу яких під час відбуття покарання можливо звернення про помилування, його розгляд і застосування помилування до засудженої особи у вигляді заміни не відбутої частини покаранням більш м'яким чи звільнення від відбування покарання особи, засудженої за скоєння кримінального правопорушення.

У Кримінальному кодексі України питання щодо строків, після спливу яких і відбуття частини покарання можливо звернення про помилування, у практиці і теорії законодавства про помилування залишається неоднозначним. Зазначене питання вирішено частково, і стосується воно лише осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, та осіб, засуджених за вчинення корупційних злочинів (ч. 2 і 3 ст. 87) [5]. Тут зазначено, що у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання, а особи, засуджені за

вчинення корупційних злочинів, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК України.

Стосовно осіб, засуджених за вчинення інших, передбачених особливою частиною КК України кримінальних правопорушень, розмір цих строків не визначений. Тому, виходячи зі змісту закону, звернення про помилування, його розгляд і застосування може мати місце у будь який час після набуття вироком законної сили, навіть у перші дні після початку відбування покарання, а у разі оскарження вироку в апеляційному порядку – після прийняття рішення відповідним судом. Таким чином, на практиці помилування переважно не залежить від відбуття певного терміну призначеного покарання.

У п 5. «Положення про порядок здійснення помилування», затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року [4], зазначено, що особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин.

На перший погляд, ставити помилування відносно до виду покарання і тяжкості скоєного правопорушення в залежність від відбуття певного строку покарання недоцільно, оскільки таке рішення нівелює межі між інститутом помилування і інститутом умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, зрівнює їх відносно одне одного. Водночас застосування помилування після спливу незначного (малого) після початку строку відбування покарання є небажаним і недоцільним. Це формує у засудженого, а також у суспільній свідомості відчуття безкарності та всюдозволеності за скоєне, породжує невдоволення у потерпілих та суспільстві, підриває їх віру у справедливість інституту помилування.

У той же час, враховуючи підвищену суспільну небезпеку зазначених вище діянь і осіб, які їх вчинили, а також беручи до уваги інтереси потерпілих, доцільно передбачити певні чітко визначені терміни відбування призначеного судом покарання, після спливу яких можливе застосування до засуджених за скоєння кримінальних правопорушень помилування. Так, за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин помилування може бути застосовано тільки після відбування не менше однієї третини строку покарання, призначеного судом. За умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин помилування може бути застосовано тільки після відбування не менше половини строку призначеного судом покарання. За вбивство при обтяжуючих обставинах, за інший умисний особливо тяжкий злочин, за злочини проти неповнолітніх, тероризм, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів помилування може бути застосовано тільки після відбування не менш як двох третіх призначеного судом покарання. Засудженим до довічного позбавлення волі – після відбування не менш як 20 років призначеного покарання.

Клопотання, які надані до закінчення зазначених термінів, адміністрація виправної установи або іншого органу, що здійснює виконання кримінальних покарань, не направляє на розгляд уповноважених органів, про що повідомляє заявників.

Не знайшла свого чіткого вирішення в регламентації акта про помилування і проблема відшкодування спричиненої кримінальним правопорушенням шкоди, право потерпілого на обов'язкове відшкодування завданої йому шкоди особою, до якої застосовується помилування, і право вимагати такого відшкодування.

Враховуючи значення захисту цивільних прав в Україні, відшкодування спричиненої шкоди зазначено

в п. 9 «Положення про порядок здійснення помилування» [4], затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року. Так, під час розгляду клопотання про помилування комісією при Президентові України у питаннях помилування враховується ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, його поведінка, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини, а також думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах дітей, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування.

Відшкодування шкоди є одним із найбільш універсальних засобів захисту цивільних прав. Закон однаково захищає майнові права як громадян, так і юридичних осіб. Статтями 22 та 1166 Цивільного кодексу України [6] закріплена засада повного відшкодування винною особою шкоди, завданої майну від фізичної або юридичної особи.

Особа, яка винна у спричиненні шкоди, зобов'язана її відшкодувати в силу закону. Виникнення такого обов'язку не залежить від волі чи бажання особи, яка спричинила шкоду, але залежить від волі потерпілого. Потерпілий може скористатися своїм правом і не реалізувати його, відмовившись від позовних вимог щодо відшкодування шкоди, що відповідає засаді автономії волі, характерної для цивільного законодавства.

Поширення помилування на цивільно-правові відносини призводить до обмеження майнових прав громадян і юридичних осіб. Помилування повинно розповсюджуватися лише на кримінальне переслідування і ніяким чином не стосуватися питання цивільних наслідків злочину – відшкодування завданої злочином шкоди.

Враховуючи зміст нормативних вимог цивільного законодавства щодо відшкодування завданої злочином шкоди, будь-яка шкода, що завдана громадянину чи юридичній особі, підлягає повному відшкодуванню, незважаючи на звільнення винної особи від покарання у зв'язку з помилуванням.

Будь-яка особа, яка була звільнена від покарання за актом помилування, якщо вона винна в спричиненні шкоди громадянину чи юридичній особі, зобов'язана відшкодувати завдану шкоду в повному обсязі, незважаючи на повне звільнення від відбування покарання актом помилування, за винятком відмови від цього потерпілої сторони.

Враховуючи, що при вирішенні питання про помилування не враховується наявність факту відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, що є недоліком його регламентації, доцільно доповнити п. 7 Положення про порядок здійснення помилування вимогою, відповідно до якої при підготовці матеріалів до розгляду клопотання про помилування Департамент з питань громадянства, помилування, державних нагород Офісу Президента України зобов'язаний врахувати думку потерпілого щодо звільнення особи від відбування покарання у зв'язку з помилуванням, а в разі отримання згоди – роз'яснити потерпілому його право звернутися з позовними вимогами в порядку цивільного судочинства без сплати державного мита.

Вимагає уваги проблема можливості застосування помилування осіб раніше судимих до осіб, які скоїли умисні злочини в період звільнення від відбування покарання з випробуванням, під час умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, осіб, до яких раніше застосовувалося помилування, амністія, яким раніше покарання було замінене більш м'яким. У законодавстві прямої відповіді на це питання немає.

У Конституції України чи в інших нормативних актах кількість звернень

за помилуванням ніяким чином не обмежено. Вірогідно, що недоцільне повторне застосування помилування стосовно осіб, яким актом помилування довічне позбавлення волі було замінено на строкове позбавлення волі, відносно осіб, які були частково звільнені від основного і додаткового покарань. Такі особи можуть розраховувати лише на умовно-дострокове звільнення від покарання. На думку авторів, недоцільним є застосування помилування до осіб, які раніше звільнилися від відбування покарання умовно-достроково, з випробуванням, за актом амністії або помилування, відносно яких не відбута частина покарання була замінена більш м'якою.

У законодавстві, яким регулюються питання застосування помилування відносно осіб, які раніше були засуджені за скоєння кримінальних правопорушень, застосування помилування до осіб, які були раніше судимі, взагалі не врегульовано. Беручи до уваги невизначеність такого підходу до цієї проблеми, автори викладають своє бачення.

Так, у п. 6 «Положення про порядок здійснення помилування» зазначено, що клопотання про помилування додаються копії вироку, ухвали і постанови суду, характеристика про поведінку особи із викладеною письмово думкою адміністрації і спостережної комісії або служби у справах дітей про доцільність помилування, а також інші документи і дані, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування. Засуджена особа до особистого клопотання про помилування може долучити інші документи, які на її погляд мають значення для застосування помилування.

Іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування, цілком можуть бути дані про результати розгляду попередніх клопотань про помилування, якщо вони мали місце раніше, довідка про застосування відносно засудженого акта амністії чи помилування,

застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, якщо особа раніше притягувалася до кримінальної відповідальності, довідка про наявність і кількість судимостей. Цим не виключається, а навпаки передбачається можливість повторного помилування осіб, відносно яких раніше застосовувалось помилування, також осіб, які скоїли кримінальне правопорушення під час випробувального терміну, до яких раніше застосовувалися амністия, умовно-дострокове звільнення від покарання або заміна не відбутої частини покарання більш м'яким, і осіб, що були засуджені раніше.

Підсумовуючи вищенаведене, автори вважають за доцільне зазначити, що в цілому застосування такого роду помилування доцільне, але воно повинно мати виключний характер. Питання щодо його застосування необхідно вирішувати в кожному конкретному випадку на підставі та за наявності суттєвих для застосування акта помилування обставин. Крім того, беручи до уваги виключність і важливість інституту помилування як акта державного прощення і його вплив на імідж очільника держави, автори вважають, що повністю виключити можливість застосування такого виду помилування неприйнятно і недоцільно.

Слід також зазначити, що загалом надія на помилування – важливий стимул для виправлення. Особливо це стосується засуджених до довічного позбавлення волі, засуджених, які не стали на шлях виправлення, відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, а також клопотань осіб, засуджених за особливо тяжкі злочини. У контексті зазначеного вище питання необхідно зазначити питання стосовно того, чи може бути застосовано помилування до особи, відносно якої раніше застосовувалась амністия.

Так, п. «е» ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 року [2] передбачено, що амністия не може бути застосована до осіб, стосовно яких протягом останніх

десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин. Зазначена вимога враховується законодавцем у будь-якому правовому акті про амністію. Це положення ніяким чином не порушує конституційних прав і свобод зазначеної категорії засуджених і не суперечить Конституції України.

У ч. 4 ст. 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 року вказано, що Верховна Рада України має право прийняти закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія). Тобто, можливо припустити, що акт про амністію не завжди може виключати можливість її застосування відносно тих осіб, до яких раніше було застосовано помилування. Тому в тих випадках, коли закон про амністію не містить такої заборони, відсутні і будь-які підстави для обмеження застосування як амністії, так і помилування до осіб, відносно яких раніше вже застосувалася амністія чи помилування.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що подальше вдосконалення законодавства про помилування буде сприяти поліпшенню ефективності цього інституту, який є одним із проявів гуманізму з боку держави до засуджених.

Стаття присвячена аналізу сучасного стану правового регулювання застосування помилування до засуджених в Україні. Чинні нормативно-правові джерела, які регламентують зазначений правовий інститут, не позбавлені недоліків. Предметом дослідження є проблеми строків, після відбуття яких можливе застосування помилування до осіб, засуджених вперше та до осіб раніше судимих, відшкодування особами, відносно яких застосовано помилування, спричиненої кримінальним правопорушенням шкоди, застосування помилування стосов-

но осіб, які скоїли умисні злочини під час випробувального терміну при умовному засудженні, відносно яких раніше застосовувалось помилування, амністія, умовно дострокове звільнення від відбуття покарання або заміну його на більш м'яке.

Законодавство України про кримінальну відповідальність забезпечує правовий захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу України від злочинних посягань; забезпечення миру та безпеки людства та запобігання злочинності. Для виконання цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання повинні застосовуватися до винних осіб. У той же час питання застосування механізмів звільнення від кримінальної відповідальності залишається актуальним для чинного законодавства про кримінальну відповідальність.

Помилування займає чільне місце в законодавстві України, в системі видів звільнення від кримінальної відповідальності. Тому в період політичної реформи в Україні проблема ефективності застосування інституту помилування до ув'язнених в Україні є досить актуальною. Актуальність порушених у статті питань обумовлена необхідністю законодавчого регулювання деяких положень щодо застосування помилувань до засуджених в Україні.

У статті проаналізовано сучасний стан правового регулювання використання помилувань для ув'язнених в Україні. Зазначається, що чинні нормативно-правові джерела, що регулюють інститут застосування помилувань до ув'язнених в Україні, не позбавлені прогалин. Предметом дослідження є проблеми строків, після яких заява про помилування засудженим може бути відшкодована, особам, щодо яких

застосовано помилування, компенсація, спричинена кримінальним правопорушенням, можливість застосування помилування до осіб, які вчиняли навмисне злочини під час випробування із умовно-достроковим покаранням раніше застосували помилування, амністію, умовно-дострокове звільнення або заміни більш м'яким раніше судимим.

Автори статті також надають необхідні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання використання помилувань для засуджених в Україні.

Ключові слова: помилування, законодавча регламентація помилування, строки помилування, матеріальна шкода, умовне засудження з випробувальним терміном, повторне помилування, амністія, умовно-дострокове звільнення від відбуття покарання, заміна покарання на більш м'яке, особа, яка раніше притягувалася до кримінальної відповідальності.

Annenko O., Zubakov P. Legal aspects of the application of pardon under the legislation of Ukraine

The article is devoted to the analysis of the current state of legal regulation of the application of pardon to convicts in Ukraine. Current regulatory sources governing this institution are not without disadvantages. The subject of the study is the problem of terms, after which pardon is applied to the firstly convicts and previously convicted, repayment by pardon of material damage caused by a criminal offense, pardon of persons who committed a deliberate crime during a probationary period under conditional conviction, to which pardon, amnesty, parole punishment or commutation of punishment with a milder.

Legislation of Ukraine on criminal liability provides legal protection of human and citizen's rights and freedoms, property, public order and public safety, environment, constitutional system of Ukraine from

criminal encroachments; ensuring the peace and security of mankind, and preventing crime. To accomplish this task, the Criminal Code of Ukraine determines which socially dangerous acts are crimes and what penalties must be applied to the perpetrators. At the same time, the issue of the application of the mechanisms of criminal liability exemption remains relevant for the current legislation on criminal liability. Pardon occupies a prominent place in the system of types available in the Ukrainian legislation exemption from the responsibility. Therefore, during the period of political reform in Ukraine, the problem of the effectiveness of applying the institution of pardon to prisoners in Ukraine is quite urgent.

The urgency of the issues raised in the article is caused by the need for legislative regulation of certain provisions of the application of pardons to convicts in Ukraine. The article analyzes the current state of legal regulation of the use of pardons for prisoners in Ukraine. It is noted that the current regulatory and legal sources governing the institution of the application of pardons to prisoners in Ukraine are not free of gaps. The subject of the study is the problems of the terms after which the application of pardon to sentenced persons may be compensated, the persons against whom pardon was applied, the compensation caused by a criminal offense, the possibility of applying pardon to persons who committed deliberate crimes during probation, with a suspended sentence previously used pardon, amnesty, parole or substitute for a milder, previously convicted.

The authors of the article also provide the necessary recommendations for improving the legal regulation of the use of pardons for convicted persons in Ukraine.

Key words: pardon, legislative regulation of pardon, terms of pardon, material damage, probation, repeated pardon, amnesty, commutation of

punishment with a milder one, previously convicted.

Література

1. Конституція України станом на 1 вересня 2016 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 106.
2. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 01 жовтня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. ст. 263.
3. Про амністію : Закон України від 19 квітня 2007 р. № 955-V. URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 29.11.2019 р.).
4. Про Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.11.2019 р.).
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.
6. Цивільний кодекс України від 18.02.2018 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20180218> (дата звернення: 29.11.2019 р.).
7. Гончаренко В.Г. Правовий статус і процесуальні аспекти інституту помилування: Вибране. Київ : Прецедент, 2011. 91 с.
8. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монографія. Москва : Юрлитинформ, 2009. 448 с.
9. Ніколаєнко Т. Амністія та помилування як підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання . Кримінальне право. 2009. № 10, С. 68–71.
10. Письменський Є.О. Кримінально-правові проблеми звільнення від від-

бування покарання на підставі акту про помилування. Юридична наука. 2011. № 6, С. 129–137.
11. Посімбайло О.В. Інститут помилування в Україні: сучасний стан. Трипільська цивілізація. 2012. № 7, С. 73–77.
12. Романов М. Нове положення про здійснення помилування фактично позбавило засуджених «милості». URL: <http://khrpg.org/index.php?id=1298992497> (дата звернення: 29.11.2019 р.).
13. Хавронюк М.І. Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа? Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності : матеріали міжнародного симпозиуму 11–12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 243–248.
14. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : монографія. Харків : Харків юридичний університет, 2009. 448 с.
15. Чепелюк О.В. Амністія та помилування в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Інститут держави та права ім. В.М. Корецького. Київ, 2008. 207 с.
16. Школа С.М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2003. 248 с.
17. Юридична енциклопедія: у 6 т. / гол. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. 736 с.

